

סימן א

בענין חשש ע"ז בשער פאה נברית

אי תקרובת הוי בכלל יהרג ואל יעבר

ובי תימא דא עקא דאיסורי דרצנן צע"ז ככלל אצזרייהו וציהרג ואל יעבור קא, וכמו שכתב שם (עמוד ל"ו ד"ה ועכשיו) צסס שו"ת הריצ"ש (סימן רנ"ה ד"ה ואע"פ, הציאו הגר"א צו"ד סימן קנ"ה) לענין סתם יינס, הנה הריצ"ש כתבו צלשון אפשר יעו"י"ש, ודן שם צשיטת הר"ן שכתב (צפרק כל שעה כ"ה ע"צ ד"ה ורציח) דהותר כל איסור דרצנן וכן סתם יינס אפילו למולה שאין צו סכנה ע"כ, וכתב הריצ"ש דאפשר דאגז שיטפיה נקט יין נסך, אך כל זה לשיטת הר"ן דסצירא ליה צעצי אשרה דיהרג ואל יעבור, אצל מעיקר הדין נקטינן כדעת המוספות והרא"ש (דעה א' צמחצר סימן קנ"ה סעיף צ') דאפילו צעצי אשרה יעבור ואל יהרג, אלא אם כן אמר העכו"ס לישראל קח מאילן פלוני שהוא מאלילים, ועיין ש"ך (שם ס"ק י"א) דהסכמת הפוסקים כצצרה ראשונה.

(ובן כתב צמנחת חינוך (מצוה קי"א אות י"א) עי"ש, ועיין עוד (מצוה רצ"ו) מה שהקשה מדברי הרמ"א (סימן קנ"ז) דאף אצזרייהו יהרג ואל יעבור, אך לצסוק מחלק דמנשק לע"ז או מכצד לפניה יהרג ואל יעבור, דאע"ג דאינו אלא לאו חשיצ אצזרייהו, דהוי צכלל עצודה, משא"כ נהנה מע"ז, דאינו אלא איסור הנאה, ולפי זה ניחא דקריצה דעריות מגוף איסור גילוי עריות עצמה, ולהכי הוי צכלל יהרג ואל יעבור, הגס דאינו אלא לאו צעלמא וק"ל, ועיין ציאור הגר"א (סימן ק"נ סעיף צ'), דלשיטתו החמיר אף צאיסור מראית עין, דנראה כמשחחיה לע"ז).

ותו הרי יין נסך צכלל זה, והיכן מצינו שימנעו מלהורות צאיסורי יין נסך, אדרצה ואדרצה הרוצה (צו"ד צהלכות יין נסך) שמצרפין ספיקות וצדדים להקל, וכמה קולות יש צצצר, כגון יוצא ונכנס (שם סי' קצ"ט) ונחפס עליו כגנצ (שם סי' קצ"ח סעיף ד'), ולמה יגרע ספיקות צשער, אשר רחוק מעצודת פנים וכפי שיתצאר, מניסוך שהוא מעצודות פנים, ואף צאיסור תקרובת מצינו צשו"ת חזון נחום (ח"א סימן ס"ג), וצסס שו"ת חתם סופר (חאו"ח סימן מ"צ), וצשו"ת מהרש"ס (ח"ד סימן מ"ו), ועיין צשו"ת צית שלמה (חאו"ח סימן ל'), לענין לקנות שיירי נרות שעה שהולקו צצית עצודתם לפני ע"ז, שמצדדין ומצרפין כמה צירופים להקל.

לכבוד החו"ב מו"מ

מורה"ר משה ישראל מאיר פריעדמאן נ"י

אחדש"ה

בנרדן לשאלתך על השער של פאה נברית, היות והשערות באין ממדינת חודו שעדיין עוברין שם ע"ז ממש, והרבה מגלחין שערותיהן להביאן אל הע"ז, ויש לחוש שאסורין בהנאה בתקרובת ע"ז, ואשר אין לה ביטול עולמית, וא"כ פאה העשויה מהן אסורה בלבישה, ולא עוד אלא אפילו אם יש בה רק תקרובת משערות אלו אסורה, וזה נוגע לרובא דרובא של נשי ישראל בזמנינו.

בספק תקרובת ע"ז

תשובה: צשאלה זו כצז האריך דודי הגאון מהר"ס שטרנצוך שליט"א צספרו דת והלכה (סימן א'), ומסיק (צעמוד מ"צ ד"ה ונראה) דאפילו כשמסופק אם השער ממקומות אלו מכל מקום אסור, וז"ל, צמקום שאינו צטל דחמיר צכל שהוא, גס צספק לא שרי, עיין היטצ צרמ"א (חאו"ח סימן חס"ז סע"ח) ואחרונים שם, וכן הסכימו כל הפוסקים, שאם ספק שמה מעורצ משהו חמץ דלא צטל, דהתם מחמירין צמשהו, ועל כן אסרינן נמי מספק, ולכן נוקע"ר אסור צפסח שמה עיירצו צו הפועלים משהו חמץ, וכל שכן עצודה זרה דתועצה היא וכדכתיב (דצרים ז' כ"ו) לא תציא תועצה אל ציתך ואסור צמשהו, ודאי ראי לאסור נמי מספק עכ"ל.

אם יש למנוע מלהורות בחשש תקרובת ע"ז

עוד כתב צספר דת והלכה (עמוד ל"א ד"ה ונראה) דיש שמנעו מלהורות צצצר חמור כעצודה זרה ע"כ, הנה אין המדוצר צעצודה שיש צו סרך ע"ז ח"ו, רק צהלכות ציטול איסורי הנאה, (מחשש דתקרובת ע"ז לא צטיל אפילו צאלף), ודינין על כמה ספיקות שיש צצצר, (עיין צגמרא ע"ז דף מ"א ע"צ לגצי צצרי צלמים, אימא לא עצדום ואח"ל עצדום אימא צטלוס עכו"ס), ומעולם לא נמנעו מלדון על ציטול חמץ צפסח (שאין לו ציטול), כגון חטה שגמלא צתרנגולת (חאו"ח סימן חס"ז סעיף י'), ולמה יגרע ספק ציטול עצודה זרה, וכל החומר צציטול הוא מדרצנן, (עיין רמ"א שם סעיף י"צ דצהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט יש להקל צספיקות איסור דרצנן צמשהו).

- (ג) אי צעין שהעבודה תהיה לפני עבודה זרה.
 (ד) הקטיר מקצתו אם נאסר כולו.
 (ה) צללן מתחלה להקריבן אחר כך, אם נאסר.
 (ו) להנות מתקרובת עבודה זרה אם אסור מן המורה.

א באיזה עבודה נאסר החפץ (משום תקרובת,
 שאינה במלח עולמית)

(א) עבד צו אחד מד' עבודות, שהן זביחה הקטרה ניסוך
 וזריקה, נאסר לכולי עלמא.

(ב) עבד צו עבודה ואין כדוגמתה צפנים, לכולי עלמא
 לא נאסר, אפילו אם דרך עבודתה צדק, (צפירש"י
 דף נ"א ע"א ד"ה ואינה נאסרת), ולהראש"ד נאסר אלא
 דיש לה ציטול.

(ג) נתן חפץ לפני עבודה זרה לתקרובת (צלי לעשות אחד
 מעבודות הנ"ל (בסעיף א'), ואף לא דוגמא מעין
 אלו, כגון שלא שיצרו כלל), והוא מהדברים שכיולא צו
 מקריבים לפנים, נחלקו בזה הראשונים, דעת הרשב"ם
 בשם פירש"י (הוצא בתוספות נ' ע"א ד"ה צעין),
 והראש"א והרא"ש (פ"ד אות א') והטור (סי' קל"ט
 סעיף ג'), דאעפ"כ נאסר, (וצפרישה (אות ו') דאפילו
 צדק חיה בכלל, הואיל והוא מין צדק, והטורי זהב
 (סק"ה) חולק עליו, ועיין בשו"ת מהרי"א הלוי ח"א
 סימן ל"ד, וראיתי בחידושי הראש"א (נ"א ע"ב ד"ה
 מלא) דדוקא בזהמה נאסר בזה וכדעת הטורי זהב, ודעת
 הר"י בתוספות (שם) דלא נאסר (משום תקרובת), וכן
 מוכח דעת ר"ת (דף ל"ב ע"ב ד"ה והיוצא) דבשר שאינו
 זבוח לפני עבד"כ לא חשיב כעין פנים עיי"ש, וכן מוכח
 מפירוש הראש"ד והרא"ה והר"ן (על הרי"ף ק"ג ע"ב
 ד"ה מתני' מלא) ותוספות הרא"ש והריטב"א, (מהא
 דכתבו במידי הקרב צפנים דלריך להקטיר מקצתן, עיין
 להלן אות ד').

ב מה נחשב כעין עבודת פנים

(א) כזר מצואר (צאות א') דעיקר איסור תקרובת
 כשעובד אותן עבודות שצפנים.

(ב) ונחלקו הראשונים בדברים שמציין צפנים, כגון צדק
 יין שמנים וסלחות, אם נאסרין ע"י הנחתם לפני
 הע"ז לצד (שם סעיף ג').

(ג) עבד עבודה כעין פנים צדק שאין מציין לפנים,
 כגון שצרת מקל (דדמי לזביחה), ואין דרך עבודתה
 צמקל כלל, לדעת רבי יוחנן (נ"א ע"א) לא נאסר (לפי
 דברי כל הראשונים, חוץ מתוספות רי"ד (מהדורא
 תנינא) שכתב דלרבי יוחנן נאסרו אע"ג דסבירא ליה
 לאינו חייב משום הקרבה), לפי שאינו כעבודת פנים, וכן

והנה צבאלה חמורה כזו, הנוגע לכלל ישראל, פשוט
 דאין לדון עליה אלא כצדק ראש, וכל שכן כשצאין
 לאסור מה שנהגו להיתר עשרות שנים, וצגמרא (שבת
 דף קמ"ה ע"ב) אם צדק לך כאחותך שהיא אסורה לך
 אומרה ואם לאו אל תאמרה, וכשם שאסור להיתר את
 האסור כך אסור לאסור את המותר, (ועיין ש"ך יו"ד
 סוף סימן רמ"ב בהוראות סק"ט) דאם המורה רונה
 להחמיר, לריך לפרש שאינו אסור מן הדין אלא מחמת
 חומרה), ואיך אפשר לפסוק הלכה פסוקה לפני שנתברר
 המציאות, צלי עדי ראייה ודיעה, צעין מעורפל ומסוכן.

בללי איסור תקרובת ע"ז

ובדי להצין יסוד הענין יש להקדים מה שכתב הר"ן
 (בפרק רבי ישמעאל כ"ג ע"א ד"ה וגרסינן,
 הוצא צטורי זהב סימן קל"ט סק"ו) וז"ל, גבי איסורא
 של תקרובת, לעולם אינו נאסר אלא כעין פנים, דאיסור
 תקרובת מאשר חלב וצחימו יאכלו (דברים לז, לח) נפקא,
 או מדברי קבלה דכתיב (תהלים קו, כח) ויאכלו וצחי
 מחים (עי' צע"ז כ"ט ע"ב), הלכך לא מיתסר אלא כעין
 פנים דומיא דזביחה וכו' עכ"ל, ועיין בתוספות (דף נ'
 ע"א ד"ה צעין) דהוא הדין לכל שאר תקרובת מזבח
 כגון קטור וניסוך ע"כ, ויש להעיר דדעת הראש"ד
 (הוצא צריטב"א נ' ע"א ד"ה צעין) דכל זה רק לענין
 שאין לו ציטול, אבל לענין איסור, אפילו תקרובת שאינה
 כעין פנים נאסרת, אך יש לה ציטול (כע"ז ע"ב) שאלה
 בכלל תקרובת), והראשונים חולקים עליו, (עיין תוספות
 שם דכל דלא הוי תקרובת כעין פנים ואינו דבר של נוי,
 אין לריך ציטול כלל ע"כ, והכי מצואר צרש"י (דף נ"א
 ע"א ד"ה תקרובת) דשרי לגמרי, וכמו כן בדברי שאר
 ראשונים), וז"ל הריטב"א (שם), ואינו נכון דמהיכי חיטי
 לן איסור זה, כיון דליחא בכלל אשר חלב וצחימו יאכלו
 ובכלל וצחי מחים עכ"ל, (מיהו יש לומר דסבירא ליה
 דלפינין ליה מלא ידבק צדק מאומה, עיין להלן אות ו'
 בדברי הרמב"ם), וכן הוכיח צמאירי (בית הבחירה ע"ז
 נ"א ע"א ד"ה מה שאמרנו) עיי"ש, ועיין תוספות (דף
 ל"ב ע"ב ד"ה והיוצא) דעת ר"ת דתקרובת שאינה כעין
 פנים, צפלוגמא דרבי יהודה בן צתירא (שאוסר בכל אופן)
 ורבנן, והתוספות דחו דבריו עיי"ש, (וחתני מהרא"מ צאקאן
 נ"י העירי דק כח החתם סופר סוכה דף ל"א ע"ב ד"ה לולב
 דעת רש"י שם דנאסר), ועי' להלן (סוף התשובה ד"ה
 צאור דעת הרמב"ם) מה שכתבתי בדברי רש"י.

ונברר שיטות הראשונים בסוגיא זו.

(א) צאיזה עבודה נאסר החפץ.

(ב) מה נחשב כעין עבודת פנים.

(ו) וכשעבודתה באותן הדברים (חגב, בעלת מוס, נואה ומ"ר), דמי למה שכתבתי (בסעיף ד'), אלא דלדעת הרמב"ם חגב ובעל מוס לא נאסרו, (ויוצן על פי דברי חוספות רי"ד הנ"ל בשינוי קצת, דדעת הרמב"ם דבשחיטה (אפילו בחגב) צעין יותר כעין פנים, דבזיחה כתיב וזבח לאלהים יחרס בלתי לד' לצדו), אך כשדרך עבודתה בשחיטת חגב או בעל מוס, נראה דאף להרמב"ם נאסר, (דהרי כל הטעם דלא נאסר להרמב"ם משום דאינו חייב בזיחה אלא בעבודת פנים ממש, אבל כשעבודתה בכך דחייב משום איכה יעצדו וכו', שוב לא גרע משבר מקל דנאסר משום דהוי בכלל חלב זבחימו או זבחי מחים, אמנם לפי הכסף משנה שכתב סברא אחרת בפירוש הרמב"ם, דכל ששייך יותר לעבודת פנים לריך להיות דומה לפנים ממש, אם כן אפילו כשעבודתה בכך לא נאסר מדין תקרובת ודו"ק), אך הש"ך (שם) כתב דדעת הרמב"ם דבשחיטת חגב אפילו כשאין דרך עבודתה, כל שעובדין אותה בחגב נאסר, (ומשוה דעת הרמב"ם עם דעת התוספות דבסמוך (סעיף ה'), אך קשה איך יפרש הא דנאסר ומ"ר דלא הוזכר ברמב"ם דעובדין בדברים אלו כלל, שו"ר בהגהות חתם סופר (שם) תמה על הש"ך בזה עיי"ש).

ג אי בעינן שהעבודה תהיה לפני עבודה זרה

הגדה יש לעיין בכל הני דאמרינן (לעיל אות ב') דנאסר משום דדמי לעבודת פנים, כגון בשבירת מקל, אם כל זה דוקא בשבירתו לפניו, וכלי שנאסר דגמרא שבר מקל לפניו, דאע"ג דבזיחה ממש פשוט דנאסר שלא בפני ע"ז, וכמו שכתבו כל הראשונים (דבזה אפילו בשר הנכנס אסור, עיין רא"ש (פ"ד סימן א'), וכן כתבו התוספות חולין (דף מ' ע"א ד"ה לפני), דודאי שלא בפני ע"ז נמי מתסרה, והא דנקט לפני עב"כ, אורחא דמלתא נקט, אי נמי כיון דלפני עב"כ הוא, מסתמא לשם עבודת כוכבים מתכוין אע"פ שלא פירש, וכגון שהוא ישראל מומר עכ"ל), מכל מקום בזה דלא הוי כפנים ממש, יש לומר דלא חשיב כעין פנים אלא בפניה דומיא דפנים, (ואפילו אם עבודתה ממש בכך דחייב משום איכה יעצדו, מכל מקום יש לומר דלא נאסר בזה משום תקרובת), וכן מצינו לרבי יהודה בן במירא ורבי יהודה בן צבא (חולין דף מ"א ע"א) דאין מנסכין אלא לפני עבודת כוכבים, (עיין תוספות הנ"ל דניסוך גרע משחיטה, והטעם פשוט דעיקר עבודת ניסוך הוא לנסך על מקום מיוחד, הגם דפעמים היו מנסכין אותו אפילו שלא בפני ע"ז, עי' תוס' שבת י"ז ע"ב ד"ה על פתן), ואפילו לחנא קמא דריב"ז שאסר בניסך שלא בפני עבודת כוכבים, והכי נקטינן, (ואף לרבי יהודה בן צבא יש לומר דאם עבודתה

פסקו להלכה הרמב"ן והרמ"ה והרא"ה והריטב"א, ונחלקו הראשונים בדעת רב (נ' ע"ב), שיטת הראב"ד והרמב"ן ותוספות רי"ד והמאירי דנאסר, מכיון דשבירת מקל דמי לשחיטה והוי כעין עבודת פנים, וכן פסק הראב"ד לדניאל, (ועי' קרית ספר (פ"ג ה"ה) לגבי שבר מקל, דמדכתיב ותראו את שקוליהם ואת גלוליהם עץ ואבן, אלמא כל מה דמקרי קמיה מתסרי מדקרי ליה שקוליהם), אך לשיטת רש"י (שם ד"ה שבר, והוכיח כן בחידושי הר"ן) ורבינו יונה והרא"ה והריטב"א והטור דלא נאסר (אפילו לרב), דלא נחשב כעין פנים בכך, וכן משמע ברמב"ם, נמנא לכלל הראשונים (חוץ מהראב"ד ותוספות רי"ד והמאירי) דלא נאסר בכך.

(ד) אך כשעובדין אותה במקל, ואפילו רק בקשקוש, לכולי עלמא נאסר לדעת רב, (מדין תקרובת דדמי לכעין זביחה, דלגבי ע"ז זו, מקל הוי כזבחה), וכן פסק הטור, ולתוספות (נ"א ע"א ד"ה חייב) והרמב"ם, והר"ן (על הרי"ף דדעת רש"י), אף לרבי יוחנן, אולם להרמב"ן והרא"ה והריטב"א לרבי יוחנן לא נאסר, (ומשמע דאפילו אם זה דרך עבודתה ממש, וכמו שכתבו הרמב"ן והרא"ה (הוצא להלן תשובה ב' אות ג' עיי"ש) לענין נרות דאינו כעין פנים, עיי"ש היטב ועיין עוד במאירי), וכן פסקו להלכה.

(ה) בעבודות הקרובות לעבודות פנים יותר משבירת מקל, כגון שחיטת זבחה מוס או שחיטת חגב (דדמי יותר לזביחה), וספיתת נואה ומ"ר (דקרובים יותר לזריקה), וצאופן שאין עבודתה בדברים אלו כלל, נחלקו הראשונים בשיטת רש"י לדעת רב, הריטב"א כתב דנאסר (ומאדד כן בחידושי הר"ן לענין חגב), וכן פסקו הטור והמחבר לענין חגב, (ולדעת הגהות פרישה מירי דוקא כשעבודתה בשחיטה, ולדעת הש"ך דוקא חגב דדומה לנאסר בזהמה), וכן כתב הרמב"ם לענין נואה ומ"ר, אך התוספות והר"ן (על הרי"ף) כתבו דדעת רש"י דלא נאסר, וכן מוכח ברמב"ם לענין חגב ובעל מוס, (ובתוספות רי"ד בשם יש מפרשים דבזהמה צעין יותר כעין פנים, ולפי זה דוקא צעל מוס לא נאסר), ולכולי עלמא לרבי יוחנן לא נאסר (חוץ בנאסר להרמב"ם, ולהיש מפרשים בתוספות הרי"ד בחגב, וכשעבודתה בשחיטה להפרישה דדעת הטור), נמנא להלכה לכל הראשונים המתירים (בסעיף ג'), מותר אף בזה, חוץ להטור והשו"ע, (ולדעת הגהות פרישה דוקא כשעבודתה בשחיטה), והרמב"ם לענין נואה, (ועי' להלן אות ה' שיטת תוס' הרא"ש דאפילו עבודת פנים כגון זריקה בדבר שקרב בפנים כגון סלחות ושמנים, לא הוי תקרובת כיון שאין עבודת פנים בדברים הללו בזריקה אלא בהקטרה).

לא תלין דלשם תקרובת הוצאו שמה אלא בדבר הקרב למזבח (עיי"ש ברא"ש דכיון דמידי דמיכל הוא וראוי לעשות ממנו שמנים וסלתות הקרצין בפנים, תלין דלשם דורון ותקרובת הוצאו שמה עכ"ל, ועי' בתוס' הרא"ש), והגם לדעת הרמב"ם (פ"ו הט"ז) כל שהוא לפנים מן הקלקלין חיישין לה משום תקרובת (אפילו אינו קרב למזבח), מכל מקום חוץ מן הקלקלין לא תלין דתקרובת הן, ואם כן כל שכן שצירת מקל (שאינו קרב למזבח) שלא צבית ע"ז כלל, מסתמא ליכא חשש של תקרובת כלל, וצור.

וְלִיבָא למידק מהא דשוחט לע"ז שלא צפניה דסתמו נחשז תקרובת, דזהמה להקרבה קאי, וסתמא דמלתא כשזבח לע"ז לשם תקרובת מתכוין, משא"כ בצצירת מקל, וגדולה מזו מלינו דעת הרמב"ם (פ"ז מהל' שחיטה הי"ד וצמגיד משנה שם) דהשוחט לשמה לשם רפואה (ולא צמורת עבודה לע"ז), כיון דדרך העכו"ם לעבדו, עשאוהו מדצריהם כתקרובת ע"ז, וכן פסק המחבר (סימן ד' סעיף ה'), והטעם דעיקר הקרבה לע"ז היא בשחיטה וכמו בקרבן פנים וק"ל.

וְאִין צריך לומר דכשאין עובדין בצצירה אלא צוצרין על דעת להציא אחר כך לתקרובת, (עיין להלן אות ה' דעת הרשב"א), דלא שייך ענין של תקרובת כלל אלא כשדעתו להציאו אחר כך לפניה ממש, (וגם צריך להקריבו לבסוף, עיין להלן שם), וכן לדעת הראשונים (לעיל אות א' סעיף ג') צאותן הדצרים הקרבים למזבח אין צריך כעין וציחה או זריקה, פשוט דלא חשיב תקרובת כלל עד שיקריבם לפניה ממש, וכמו שכתב הטור, (ועיי"ש בצצית יוסף בטעם הדצרים דחוץ לקלקלין לא מנחי תקרובת), וז"ל הצ"ח, דכל שלא הציאו לפניה לא מיקריא תקרובת עבודה זרה וכו' עיי"ש, וכן כתב ברשב"א לענין צצר וז"ל, קודם שנכנס לפנים מן הקלקלין מותר, דאכתי לאו תקרובת איכא כיון שלא נשחטה מתחלה לשם ע"ז עכ"ל.

ד הקטיר מקצתו אם נאסר בולו

וְז"ל הר"ן (כ"ג ע"ב ד"ה פרכילי, הציאו הצית יוסף), ובכולהו הני חיישין דלמא עבד צהו תקרובת כעין פנים, שנסך היין והקטיר קצת מהשמן והסולת, ואלו שנמצאו שיריים הן כדעבדין במקדש ומש"ה מיתסרי עכ"ל, וכן כתבו הרא"ה והריטב"א (נ"א ע"א ד"ה בשלמא) ותוס' הרא"ש, ועיין ברמב"ם (הל' ע"ז פ"ז ה"ג), דזהקרבנא הבהמה נאסרה כולה, וכן כתב הפרי חדש (שם, ועיין שם בכסף משנה), ובתוס' (חולין ל"ט ע"ב ד"ה מקום) דאע"ג דצצר אינו נאסר על ידי זריקת דם או הקטרת חלבו, מכל מקום כל הדם נאסר, ומה

כך דחייב משום איכה יעבדו, שוב נאסר מדין תקרובת וכעין פנים, דיש לדון דניסוך שלא צפניה חשיב כמו שצירת מקל לפניה, אך סתמית הדצרים לא משחממ עכ"ל, דמדסתם דאין מנסכין אלא צפני עכו"כ, משמע דלעולם לא הוי בכלל ניסוך אלא צפניה), מכל מקום יש לומר דניסוך שאני דסוף כל סוף הוא מד' עבודות, אבל כל הני (הנ"ל) לא נאסרו אלא צפניה דוקא, דאז נחשבת כעין פנים, ועיין בספר עבודה עבודה (עבודה זרה דף נ' ע"ב) דמסתפק בזה, (ואלא דאם צאים לאסור מטעם שדרך עבודתה צקשקוש לפניה וכדומה) (וכדעת רש"י לעיל אות ב' סעיף ג'), פשוט דשצירת מקל שאינו לפניה אינו אוסר כלל).

וְעִיין מש"כ התוספות (דף מ"ה ע"א ד"ה אלהיהם) בשם ר"ת, שזבח לשם הר אינו זבחי מתים, משום ששחט רחוק מן ההר, דאז אינו מתכוין לשם עכו"כ, והר"י הקשה כי רחוק מאי הוי, הא קאמר בפירוש דלשם הר קשחית.

וְנִרְאֶה דאף למה דמשמע (נ"א ע"ב) צפרכילי ענבים שצנרן מתחלה לכך (ועבודה צאונה צצירה כמו שפירש רש"י, עיין להלן אות ה') דאין צריך להיות לפניה, וכן כתב להדיא צחידושי הרשב"א (שם ע"ב ד"ה אחר רב שימי) לענין ככרות, דנאסר משעת לישה דהוי כעין וציחה, אע"פ שאינו משחצר לפני הע"ז, שהרי השוחט לשם הרים הרי זה זבחי מתים אע"פ שאינו לפני הע"ז עכ"ל, אמנם מכל מקום צעין שיהיה נעשה לשם תקרובת, כדמוכחא מלתא צמה שעושה על דעת להציאו אחר כך לפניה, כדתנן צמחיתין מנא צראשו, והרשב"א צהא מיירי בככרות שצציאין לפני ע"ז עיי"ש, אבל צצוצר מקל סתם שלא צפניה ואינו על דעת להקריבו כלל, לא מסתבר כלל שיהיה צה נדוד תקרובת, הגם שעושה מחמת ע"ז ואמונתו (ועבודה צה צפעולת ידי או (להצדיל) ממלוחיה), מכל מקום לא הוי בכלל תקרובת, (וכמו המשתחוה לע"ז דחייב משום עובד ע"ז ואין צו ענין של תקרובת כלל), וכן מוכח צטור (סימן קל"ט) שכתב ותקרובתה משהציאו לפניה ועשה ממנו תקרובת נאסר ע"כ, ומשמעות דצציו דאף לגבי דצרים שאין מקריבין ממנו צפנים, שכתב צסמוך דאינס נאסרים אלא"כ עשה ממנו כעין וציחה או כעין זריקה, צריכים להציאן לפניה (או על דעת כן) ולעשות ממנו תקרובת וכמו שנחבאר.

וְגִדּוּלָהּ מזו מצויר צגמרא (שם) דחוץ מן הקלקלין, מסתמא לא מנחי תקרובת (לפי פירש"י, וכן פסק המחבר שם סעיף ה'), ולדעת התוספות אין מקריבין שם רק דצר של נוי, ואף מה שמונה לפנים מן הקלקלין

לפרכילי ענבים שצנרן מתחלה לך, שהדלקתן זו היא שצירתן, ואינו נכון להתם מתכוין לעבודה צאונה צצירה, דהיינו שצר מקל לפניו, וכן פירש רש"י ז"ל, אבל אלו אין עבודה צכך וכו' עכ"ל, וזוהי א"ש דברי הרמב"ם דבדאי צצירה כי האי, שיהא עבודה צצירה, בכלל מיעוטא דמיעוטא.

אי בעינן שיהיה דרך עבודתה בחפץ הבצור

והנה צתוספות ר"י הזקן כתב וז"ל, כגון שצנרן מתחלה לך, וכגון שעבודה צכך, דאי אין דרך עבודה צכך אפילו צצירה פטור, כדמשמע לעיל גבי ע"ז שעובדין אותה צמקל חייב צצירת מקל, אבל אי אין דרכה צמקל פטור, והא דקמני וכל דבר שכינא צו קרב לגבי מוצא אסור, היינו אין עובדין אותה צכך, דהוי כעין פנים, ואפילו אין דרכה צכך עכ"ל, (עוד שם צתוס' ר"י הזקן, ויש לומר דאיידי צע"ז שדרכה לצנר לה מתחלה לך, ומה שדרכה צכך חשיבי להיות כעין פנים עכ"ל), וכל מה שטרח הוא ליישב שיטת רש"י (הנ"ל אות ב' סעיף ג') דצצירא ליה דאף צצנר מקל לא נאסר אלא כשעובדה צכך, וכן כתב צתוספות הרא"ש, (ולדעתו אף צשמנים וסלמות לא נאסר אלא צדרכה לעבוד צצירים הללו, דאף אם זרקו לפני ע"ז, מכל מקום לא דמי לפניו דמקטירין מנחות, ורק ציין נאסר צשפיקה וצזריקה אפילו אם אין עבודה צכך כלל, ועיין צתוספות (נ"א ע"צ ד"ה אפילו, וע"ע תוס' חכמי אנגליה) שכתבו לענין מים ומלת, שאין עבודה צכך, דאל"ה אפילו צואה נמי, ועיין להלן צצברי הר"ן והריטב"א), וכבר נחצאר לעיל (שם) שכן משמעות דעת הרמב"ם כשיטת רש"י (וכן פירש הש"ך), וא"כ ע"כ מיירי הרמב"ם כשדרך עבודה צכך, וזוהי קשה אמאי לא נחוש שצנרן מתחלה לך כפי דרך עבודה, וי"ל דדרך לעבודה צפירות (דומיא דקשקוש מקל) ואין דרך לעבודה צצירה, ולהכי לא חיישינן שעבודה צכך.

ביאור בשיטת הרשב"א בבצורן מתחלה לך

ואמנם מצאתי צנמוקי יוסף צסם הראש"א (ד"ה פרכילי) שכתב וז"ל, וכתב הראש"א צסם רצו ז"ל דאי ידעינן שאין קפדים צחוקס לצנר מתחלה לך, אף ענבים מותרים, ולא חיישינן למימר שנצנרו מתחלה לך, ואע"ג דצשר הנכנס לע"ז מותר ולא חיישינן שנשחט מתחלה לך, שאני צשר שדרכן להציא מן החתוך, אבל ענבים אין דרכן להציא מן הצנור אף צנרין מתחלה לך, כלומר שיש צחוקיהם לצנרן מתחלה לך וכו' עכ"ל וז"ל הראש"א, שצנרן מתחלה לך וכו', ואומר רבינו נ"י דאע"ג דצצנר הנכנס לע"ז לא חיישינן דלמא נשחט מתחלה לך, הכא שאני דאין דרכן להציא מן הצנור אלא

שכתב צגליון מהרש"א (ע"ז כ"ט ע"צ) דעורות אין נאסרין כמו צקדשים דעורותיהן מותרין עי"ש, הנה צחידושי הרמב"ן (יצמות ק"ג ע"צ) מצואר להדיא דצשחט צהמה נאסרו העורות עי"ש, (ותחני מהראמ"צ העיר מהמהרש"ם צתוס' נדה נה. ע"ש).

ה בבצורן מתחלה להקדיבן אחר כך, אם נאסר

הרמב"ם (שם צפ"ז הט"ו) כתב וז"ל, צשר או יין או פירות שהכינוס להקריצם לע"ז לא נאסרו צהנאה, אע"פ שהכניסום לצית ע"ז, עד שיקריצום לפניו עכ"ל, וז"צ דצשלמא הצאת פירות לדורון צעלמא שלא היה צדעתו להקריצם, פשוט דלא נאסרו צלקיטתם, אלא פירות הללו שהוצאו להקריצה, הלא יתכן שנלקטו לשם כך, והרי קיימא לן צגמרא (ע"ז דף נ"א ע"א) דצשמא פרכילי ענבים שצנרן מתחלה לע"ז אסורין, (ועיין מאירי (יצמות שם) לענין סנדל של תקרובת ע"ז, דמיירי שקטען מתחלה לך, ודלא כדברי הרמב"ן דצסמוך (אות ד'), וכן כתב צשאלמות (מנורע סימן פ"ח) הוצא צראצ"ה סימן אלק וס"ח), ומהיכי תיתי דפירות אלו לא נצנרו לך, ועכ"פ ספיקא דאורייתא הוי ולתומרא, וכי תימא דהלך אחר הרוצ, הרי רוצ (או מחלה) פירות כאלו (שהוצאו לע"ז) צודאי נצנרו לך, ואם כן אי אפשר לצרף רוצא דעלמא, (והארכתי צזה צח"ד סימן קמ"ה, דאולינן צחר רוצא צאותו סוג), ושוב אי אפשר לסמוך אחזקה (דמעיקרא, שלפני הצצירה מותרות היו), דרוצא עדיף מחזקה.

שיטת הסוברים דאסור רק אם נתכוין לעבוד

בעצם הבצירה

וע"ז כרתך דצצירא ליה כשיטת הראשונים, דכל שלא עבדה צצירה אינו צכלל וצצחה, וצצירה הכשר קרבן הוי, וכלשון פירש"י (שם ד"ה שצנרן) לצורך ע"ז, וצצירותן עבדה לע"ז, דהוי כצנר מקל לפניו, דדמי לצצחה עכ"ל, ומלשון וצצירותן עבדה ולא כתב דצצירותן צדלי"ת, מוכח דצעינן שיכוין צצצירותן לעבודה, וזה פירוש הגמ' שצנרן מתחלה לך, דהיינו לעבודה, וכן כתוב צחידושי תלמידי רבינו יונה וז"ל, גבי פרכילי ענבים מתכוין לעבדה צאונה צצירה עכ"ל, וכתב הרמ"ך (הוצא צכסף משנה שם ה"ט ע"ז ד"ה כתב) וז"ל, שצנרן מתחלה לך, ואע"ג דאינו כעין פנים ממש, מכל מקום משתצנר לשם עבודה זרה עכ"ל, וצפירוש הרא"ה כתב וז"ל, כגון שצנרן מתחלה לך, כלומר לשם ע"ז לגמרי, שהצצירה ענמה לכונת עבודה, שצאונה צצירה דהוי דבר המשחצר היא עבודה וכנ"ל עכ"ל, והכי מצואר צהדיא צחידושי הרמב"ן (דף נ"א ע"א) וז"ל, ויש מי שאוסר הנרות של שעה משום תקרובת ומדמי לה

אך כ"ז אינו, דאף למה דמשמע בראשונים אלו דסגי בזה שצטרו על דעת להקריבו אחר כך, מסתבר דמכל מקום צריך להקריבו לבסוף, וזוהי מטרף הכונה בצצירה למעשה העבודה שיהא נחשב עבודה על ידי שצירה, וזוהי נחש דעת הרמב"ם דכל זמן שלא הקריבו לא נאסר כלל, (ולפי זה נמצא דעת הרמב"ם דהבשר נאסר מיד כשהקריבו דומיא דפירות, אע"פ שלא הקטיר או שיצרב, וכדעת רש"י והרא"ש) (לעיל אות א') סעיף ג'), והשתא דלחיתין להכא י"ל דאדרבה ממשמעות הרמב"ם שאוסר הפירות שהקריבם לפניו בלי שצירה והקטרה, על כרחך מיירי בצנרם מתחלה לכך, ואם איתא שעצם באותה צצירה, היו נאסרים מיד בלי שיקריבו לפניו כלל, ועל כרחך דקצירא ליה דצנרם לכתחלה אדעתא להקריבם, מיהו אפשר לומר דאפילו בעצם בצצירה צריך להקריבם לפניו, מאחר דאינו אלא כעין זביחה, ועיין לעיל (אות ג') ודו"ק, (ועיין עוד להלן במה שכתבתי בדברי הדת והלכה), ועיין במרכבת המשנה (שם) דדרך אחרת לו דעת הרמב"ם, דפרכילי ענבים אסורים מדין משמשיין, ומשמשיין מותרין כשנגמר תשמישן אלא אם כן נעשו מתחלה לתשמיש עולם, וזוהי פירש שצנרן מתחלה לכך עי"ש, אך קשה דמבואר במתניתין דהאיסור צפרכילי ענבים היינו משום דקרב אלל מוצא ומדין תקרובת, ועיין להלן בדברי הרמב"ם דכל שנמצא במקום עבודתו אסור אפילו אם אינו קרב אלל מוצא, ועל זה יש לדון דהאיסור משום נוי או משום תשמישין, עיין להלן בדברי הריטב"א וזמה שאבאר שם).

שוב ראיתי בחידושי הרשב"א, לענין עיסה שנילושה על דעת להקריבו, וחזר בו, דנאסר משעת לישא, ומוכח מדבריו דאין צריך להקריבו לבסוף, וכל זמן שהיה דעתו להקריבו נאסר, אמנם דעת הרמב"ם יש לומר דלא קצירא ליה הכי, ועיין תוספות (חולין דף ל"ט ע"א ד"ה ר"ל) בשוחט על מנת לזרוק לפני ע"ז, דאפילו אם לא זרק לבסוף נאסר.

שוחט על מנת לזרוק לע"ז

אך עיקר דברי הרשב"א צריכין ביאור, דבגמרא (חולין שם) מבואר דבשוחט ואינו עובדה באותה שחיטה אלא על מנת לזרוק לע"ז, דנאסר מטעם דלפינן חוץ מפנים, ובפנים מחשבין מעבודה לעבודה, ומחשבה בשחיטה לזרוק לאחר זמנו פוסלת, אבל צנילוש על דעת להביאו לפני ע"ז (אף אי נימא דהלישה כשחיטה ונימא דאף לענין מחשבין מעבודה לעבודה סגי בכעין זביחה), לא מצינו דמחשבה אוסרת בזה, וגדולה מזו תמצא במגיד משנה (פ"ב מהלכות שחיטה הט"ו) בשם המפרשים

ממה שצונו מכתמיהן בתחלה לכך, אבל בשר דרכן להביא מן החתוך, והלכך אף צפרכילי ענבים אי ידעינן דאינם קפדין בחוקותיהם לצנור מתחלה לכך, אף הענבים הנמצאים שם מותרין עד ידיעינן שנצטרו מתחלה לכך עכ"ל, הרי הדגיש דבעינן שהצצירה תהיה לצורך ע"ז, ולא שתהיה הצצירה נחשבת לעבודה, ומשמע דהעיקר אם נחווין בצצירה שיהיה לע"ז, ואין צורך שיעבוד אותה בצצירתו, והכל תלוי בכונה ולא בעבודה, ונמצא שנחלקו בזה הרשב"א, עם הרא"ה ועוד ראשונים דכרש"י קצירא להו.

והריטב"א (נ"א ע"א) כתב וז"ל, יש כיוצא בו בפנים לענין זיכורים ע"כ, ופשוט דבזיכורים ליכא עבודה בצצירתם, ורק שצנר מה שנתכבד ראשון, כדי להביאן לזיכורים, ושמע מינה דקצירא ליה כהרשב"א בזה, אמנם לפי דבריו כיון דיש כיוצא בזה לענין זיכורים אין צריך שיהא דרך עבודתה בכך, (אפילו לדעת רש"י דמנריך שיהא עבודתה במקל, הכא שאני דדמי לזיכורים, ודלא כר"י הזקן ותוספות הרא"ש הנ"ל, וכן כתב הר"ן), וכן מבואר דעת הרשב"א שם, דמדמה ליה לזיכורים, (וקצירא ליה לזיכורים הוי עבודה פנים ממש, עי' להלן).

ובתב שם הריטב"א וז"ל, שאין תולין בכך אלא במה שנמצא בפנים כי הכא וכו' עכ"ל, ובאמת צ"ב דהא הוי ספיקא דאורייתא (וכנ"ל בד"ה הרמב"ם), דהרי לדבריו אין צריך כלל שיהא עובדה בעצם הצצירה, אך שיטת הריטב"א דלרבי יוחנן כל האיסור מדרבנן (עי"ש צ"ד, ודלא כסתימת דברי הר"ן דאף לר"י הוי דאורייתא, וכן מוכח ברמב"ן ורשב"א), אך אי אפשר לפרש כן בדברי הרמב"ם דפסק שם כרב, וגם מוכח מדבריו דאסור מדאורייתא מדכילל בהדי הדדי, מיהו אף להריטב"א לרב אסור מן התורה, ואפ"ה אין תולין אלא במה שנמצא בפנים, וטעם הדבר דכיון דדרך להביא לפנים מה שצטרו תחילה לכך, להכי לא תלינן אלא במה שצפנים, מיהו ברמב"ם אי אפשר לפרש כן, דשמא יקריבם בפנים, ואיך כתב הרמב"ם דעד שיקריבם לפניו לא נאסר, וגם אי אפשר לפרש כרצו של הרשב"א שכתב דדרכן ליקח מן החתוך, דמינה בשר אבל פירות מאי איכא למימר, ודוחק לומר דהרמב"ם מיירי בידעינן דאין מקפידין לצנור מתחילה לכך, דאז אין חוששין כלל כמ"ש הרשב"א הנ"ל, ומחזורתא דכפירש"י קצירא ליה (דמנריך עבודה בצצירה, והא דאסור בהקריבם לפניו היינו שהקטיר מקצתם, כמו שכתבו הראשונים לענין בשר), ומאידך גיסא לא מצינו שיחלקו הרשב"א והריטב"א בהדיא על פירש"י.

שאלין עובדין אותה בלילה צלילה (כמו שכתבו רש"י והרמב"ן והרא"ה) לא נאסר.

ובאמת יש להוכיח כדעת רש"י והרמב"ן, מדברי הראשונים שכתבו לענין ככרות דאינו נאסר משום דאינו כזיחה המשתמרת, ואף הרא"ה ורש"י לא דנו לאסור אלא משום דדברים הקרבים אלל פנים אין צריך כעין זיחה כלל (כנ"ל שם), והרי בככרות ודאי יש לחוש שנאפו על דעת להקריב לע"ז, והוי הלישה ושזירת החתיכות כזיחה וכמו שכתב הרשב"א, (אש"כ ידוע דדרך לקנות ככרות מן השוק, עיי"ש בחידושי הרשב"א דמתיר בזה, אך סתימת הראשונים והפוסקים דמותר בכל אופן), אלא על כרחך דקצירא להו לכל הני ראשונים דלא נאסר כלל בצלרן מתחלה אלא כשעובדה בלילה צלירה.

שוב ראיתי דהרשב"א גופיה (בחידושי ע"ז נ"א ע"ב ד"ה והרב) סבירא ליה צהדיא דכל שאליו עובדה בעצם צלירה לא נאסר עד שיקריבו לפניו, וכמו שציארנו לעיל דעת הרמב"ם, וז"ל הרשב"א, עלה צדינו לענין מקרובת ע"ז וכו', וכן פרכילי ענבים ועטרות של שבלים שצנרו מתחלה לכך, דכעין פנים ממש הן שכן מציאים אותם ציכורים, ואם לא נכנסו לפניו מן הקלקלין הרי אלו מותרין, לפי שצחון אינו נאסר משום מקרובת, שאלין מקריבין לה צחון, והיינו מתניחין דבשר הנכנס לע"ז מותר והיוצא אסור עכ"ל, וזה ממש כדבריו הנ"ל, (ועיין במאירי לגבי ככרות, דאם היו מקריבין אותן לעבודה זרה יאסרו משעת הקרבה).

ודשאתא דאמינן להכי על כרחך צריך לומר דדברי הרשב"א הנ"ל לענין אובלי"ש שהוא לחם אוניס שלהם לחם מגואל ואסור משעת לישא וכו', מיירי כשעצם הלישה עבודה היא, תדע מדמדמה אותו לשוחט לשם הרים עיי"ש, ועוד הרי הא דנאסר משעת לישא כתב הרשב"א בשם רש"י, ורש"י לשיטתו סבירא ליה בפרכילי ענבים שעובדה בלילה צלירה כנ"ל, וכמו שפירש הרמב"ן בדבריו, ובה יחא שלא יהיו דברי הרשב"א סותרין אהדדי, ושלא יהיו נגד מה שמבאר בגמרא (חולין) דאין מחשבין מעבודה לעבודה אלא בשתי עבודות וא"ש.

חישב מעבודה לעבודה (בע"ז), אי מהני במחשבה בלי דיבור

ועוד מאחר דמקור דין זה דמחשבין מעבודה לעבודה ילפינן מפנים ממחשבת פיגול, הרי צפיגול גופא לא חשיב פיגול אלא בדיבור, וכמו שהוכיחו התוספות (בבא מציעא דף מ"ג ע"ב ד"ה החושב), וכן כתב הרא"ה (הלכות ספר תורה סוף אות ג'), והכי מבואר

דדוקא בשחשז לזרוק את דמה או להקטיר את חלבה, אבל חשז בשחיטתה לקבל דמה או להוליך דמה לא מיפסלא בהולכה או בקבלה, דהולכה וקבלה לע"ז לאו כלום יניחו עכ"ל, ועוד הרי הרשב"א גופיה (חולין שם) פירש סוגיית הגמרא (שם) הכי דע"ז לא פסלה אלא בשתי עבודות עיי"ש ובר"ן, וכן פסק בתפלות שור (סעיף ב') דשוחט על מנת להוליך או לקבל לא נאסר, (ומה שכתב שם לחדש דחיישינן דגם שחיטתו היתה לע"ז, היינו דוקא בשחיטה שדרכה בתקרובת, אבל פשוט בדברים שדרך עבודתם להכשיר ההקרבה שיעשה אחר כך כמו בככרות, לא מחזיקין שדעתו לשם תקרובת).

ובש"מא כשמקריבו לצסוף ניחא, דפירות דמי לציכורים שמציאים לפני ה', והריטב"א והרשב"א לשיטתם דמדמין אותו לציכורים סבירא להו דנאסר בצלירה צלירוף העבודה שיעשה אחר כך, וכן ככרות דמי ללחם הפנים (ושתי הלחם) כמו שכתב הריטב"א, ועוד הרי הוא דבר הקרב אלל פנים ממש (מנחת מאפה תנור), דדעת רש"י והרא"ה (לעיל אות א' סעיף ג', וכן דעת הרשב"א) דאין צריך שצירה כלל כנ"ל, (ועל כרחך דקצירא להו להני ראשונים דפירות לא חשיב כדבר הקרב בפנים ממש, דציכורים לאו עבודה גמורה, וגם לא הוי בכלל זבח ניסוך או קטור, וז"ל הראצ"ה (סימן אלף וס"ח), דאע"ג דכתיב ציכורים והנחתו לפני ה' אלקיך, מיהו כלל וכלל אינן קרבינן, רק הגזלות שעמם קרבינן כדאיחא במסכת ציכורים (פ"ג מ"ה) ע"כ, עוד כתב (סימן אלף ונ"א) ואפילו לחם הפנים ושתי הלחם שהיו צפנים לא קרב לגבי מזבח מיקרי ע"כ, אך ברשב"א מבואר דפירות אינן צפים אלא כשנצנרו לשם ציכורים, ולהכי לא נאסרו פרכילי ענבים אלא בצלרן לכך, משא"כ בשר היוצא אע"ג דדרך ליקח מן החמון ולא נשחטו לע"ז אסור משום דפנים כל הזבחים שנשחטו שלא לשמן כשרים עיי"ש), ואף להחולקים בזה מכל מקום מהני להו הא דדמי למנחות לזרף מעשה השצירה להקרבת הככרות, (וכמו שכתב הר"ן לרצי יוחנן דמנריך כעין פנים ממש ולא סגי בשצירה, הוי ליה פרכילי ענבים כפנים מחמת הצלירה דדמי קצת לזיחה, והקרבה דדמי קצת לעבודה כציכורים, ואף להריטב"א דלרצי יוחנן האיסור אינו אלא מדרבנן, מכל מקום לרב נאסר מן התורה מטעם זה), אבל מה שכתב הרשב"א דכדי שייחשז עבודת פנים, סגי בזה שנילוש על דעת להציא לע"ז, (ופשוט דאף למה שכתב הרשב"א בע"ז היינו דוקא לדעת רב דאין צריך כפנים ממש, אבל לרצי יוחנן מודה דצריך להקריבו), ועכ"פ דבר שאליו קרב אלל פנים כלל, נראה דלכולי עלמא כל

כתב שם לענין מקטר דלאו דוקא חלב, דהרי מבואר בקרא (ירמיה ז') וקטר לבעל, ולא הזכיר חלב, ועיין תוספות (סנהדרין דף ס' ע"ב ד"ה וליחשוב) וק"ל.

חצרות בדברי קונטרס דת והלכה

והנה דת והלכה (עמוד נ"ב ד"ה ומאידך גיסא) כתב וז"ל, דבעינן שהעבודה לאלילים בגילוח גופא, וכאילו זהו לטובת האלילים גופא, וכמו בהודו שמגלח להקטיר השערות, אבל בשאר ארצות אף אי מודה אז לע"ז, לא נאסר בכך בהנאה וז"ל עכ"ל, והלשון מעורפל קצת, שפתח דבעינן שיהיה עבודה בעצם הגילוח, וזה כפירש"י וכו"ל, ושם כתב שמגלח להקטיר השערות, וזהו סותר עצמו, דהרי אפילו אם הגילוח הוא כדי להקטיר, אין הכרח שיש עבודה בעצם הגילוח, ובסתמא הגילוח הכשר ההקטרה, (דאי אפשר להקטירן כשהן מחוברות), וכמו שחט על דעת לזרוק או להקטיר, ולפי זה יש לומר שהגילוח בהודו אינו אסור השער, וזה דלא כמו שכתב (דת והלכה עמוד ל"א ד"ה והנה), דנחלש שערות ראשו להקטיר לע"ז, הו כפירות שצנן לע"ז וכשיצר מקל לע"ז, דנאסר דדומה לשחיטה ע"כ.

ואמנם יש לדקדק ממש"כ הרמב"ם (צפ"ה מהלכות יום הכפורים הכ"ז) וז"ל, חתיית הגחלים לקטורת נפסלת במחשבה, שמכשירי קרבן קרבן עכ"ל, ועיין בגמרא (יומא דף מ"ח, ובע"ז דף מ"ו ע"ב), ואם כן הכא נמי נימא דמכשירי קרבן שערות שהוא הגילוח יהיה בכלל העבודות, (וכעין עבודת פנים), ונראה דמכשירי קרבן שמחשצין בהם היינו רק במכשירים, שהם חלק מעבודה ממש, עיין בתוספות (יומא שם ד"ה חישב), אך כבר הוצא לעיל לרבי יוחנן דמחשצין מעבודה לעבודה ושוחט על מנת לזרוק או להקטיר חלצה אסורה כזבחי מחים, ועיין רש"י (ע"ז דף ל"ד ע"ב ד"ה השוחט) שלא שחט בהמה לשם עבודת כוכבים שיהא עובדה בשחיטה, אלא חשב בשחיטה על מנת לזרוק עכ"ל, אמנם צנחן דידן בגילוח השער (שהוא כעין זביחה) אפילו אי הו לשם הקטרה, לא הו כעין פנים אלא דדיבור בפירוש ששוחט על דעת להקטיר, וכמו שנתבאר.

ועוד ממה נפשך לא דמי כלל לצנייה ושצירת מקל, דאם מקטירין חלק מכל השערות של כל אחד ואחד, הרי הו בכלל הקטרה והשאר נאסר משום שריים, כמו שנתבאר לעיל (אות ד') מדברי הראשונים, והחליטה לשם ע"ז לא מעלה ולא מוריד כלל, (אלא אם כן היה דעתו להקטירן וחזר צו ולא הקטירן, עיין להלן), ואם אין מקטירין משערות של כל אחד, פשוט דכל זמן שאינו מחכין לעבודה באותה חליטה לא הו בכלל תקרובת, ואפילו אם דעתו להניחם אחר כך לפני ע"ז לא נאסר

ברש"י (זבחים דף מ"א ע"ב ד"ה כגון) דכל מחשבה בקדשים מוילא צפה ע"כ, (וזה כונת התוספות) חולין שם ד"ה אלא) דמגמרא מוכח דפיגול הו דדיבור, דאי חשיב פיגול אף במחשבה בלא דיבור, יש לתמוה על הא דאמרין בגמרא דאי חימא דמחשבה שפוסלת במוקדשין אינה פוסלת בחולין כלל זביחה דעו"כ דמיחטא היכי משכחת לה ע"כ, הרי משכחת צווח דדיבור בפירוש וק"ל, ואם כן אפילו אי היה לישת הכחות על דעת להקטירן, כל זמן שלא פירש דדיבור דהליטה על דעת להקטירן, לא נאסר מחמת הליטה, וכן כתב בפלתי (סימן ד' אות א') עיי"ש, (אמנם זה פשוט לכולי עלמא החושב לשחוט לשם ע"ז לעבדה בשחיטה זו, אין צריך דיבור כלל כמו שכתב הפלתי, וכדמוכח בגמרא (שם דף ל"ח ע"ב) בפלוגמת רבי אליעזר ורבנן אי אמרינן סתם מחשבה עו"כ לעבודת כוכבים, וכן בתוספות (שם דף מ' ע"א ד"ה לפני, הוצא לעיל אות ג') דשוחט לפני עבו"כ מסתמא לשם עבו"כ מחכין אע"פ שלא פירש, (וכן פסק בש"ך יו"ד סימן ד' סק"ג דצמין סתם מחשבתו לע"ז עיי"ש), ואין כונת התוספות הנ"ל (דף ל"ט) אלא לגבי קושיית הגמרא לפי מה דס"ד דמחשבה אינה פוסלת בחולין כלל, דאכתי משכחת לה דדיבור שפירש בפירוש וזכור, ואולי דדעת הרשב"א דפיגול אפילו במחשבה, כדמשמע בדברי הרמב"ם (ריש פ"ד מהלכות פסולי המוקדשין), ובתבואות שור (אות ב' שם) מחמיר לדינא, אך בפרי מגדים (יו"ד שם משצות זהב סק"א) דחה ראה זו, ועיי"ש בפלתי, (וחתני מהר"א"מ באקאן נ"י העירני דצנחן צנחן סימן א' סוף ענף ב' הוצא עוד ראשונים דסוגרים כן).

אך מה שנתקשה בצמ"ג (שם) בדברי הר"ן, דהשוחט להקריב בשרה לעבו"כ נאסר אע"ג דלא הו משלש עבודות (ניסוך זביחה והקטרת חלצו), הרי לפי מה דקיימא לן דסגי בכעין זביחה, אם כן הקטרת בשרה דהו כעין הקטרת חלב, לא גרע משיצר מקל דהו כעין זביחה, איצט"ל דבר"ן (על הרי"ף) בסוגיין לא הכריע אי נקטינן כדעת הראב"ד דפסק כרב, או כדעת הרמב"ן דפסק כרבי יוחנן (כנ"ל אות ב' סעיף ג') עיי"ש, (מיהו קושיא שניה דהפמ"ג על סוגיית הגמרא שם א"ש, דלרבי יוחנן קשה דסבירא ליה דלריך כפנים ממש לכמה ראשונים וק"ל, גם מה שכתב הפמ"ג דשחט על מנת להקטיר צריך כזית כמו צפנים, הנה לפי זה אף בעובדה ממש צריך שיעור כעין פנים לרבי יוחנן, וזה לכאורה אף לרבי יוחנן כגון צניק פחות מכשיעור הו בכלל תקרובת ודו"ק, שם ראיתי במנחת חינוך (מנחה כ"ו אות ד') דמסתפק בזה, ומסיק דכמו זורק חייב בכל שהוא, כך ניסוך (דזורק ומנסך אחד הוא) והקטרה עיי"ש, עוד

משיבז מקל דחייב לדין ע"כ, הנה צאמת כן היא דעת כמה ראשונים בשיטת רב, אמנם הר"ן שם הביא דעת הרמב"ן דהלכה כרבי יוחנן, ולעולם לא נאסר לא בשבירת מקל ולא בשחיטת חגב.

בצרן מתחילה שלא בפני ע"ז

וזה שכתב הדת והלכה (שם ד"ה שוב) דיש לומר דלר"ך בפני דוקא כלשון הגמרא, הנה מהא דצנרן מתחלה לכך ועודנה צאמה צלירה, כמו שפירשו רש"י והרמב"ן והרא"ה, משמע דאין צריך לפניה כלל, (מיהו יש לומר דמשום דדמי לציכורים, וגם לצקוף מציאו לפניה (כציכורים), נאסר אע"ג דעצם הצלירה לא היה לפניה, וכמו שכתבו הראשונים לדעת רבי יוחנן דלר"ך כעין פנים ממש, דפרכילי ענבים הוי ציכורים, וכן כתבו ליישב שיטת רש"י דלא נאסר כשאין עודנה צנך כלל, אך עיין לעיל (אות ה' ד"ה וצחופות) צחופות ר"י הזקן וצחופות הרא"ש דמיישב דעת רש"י דמייירי שדרך עודנה צפירות, וכן מדברי הראב"ד והרמב"ן מוכח דהא דדמי לציכורים אין צורך אלא לרבי יוחנן, וכן מוכח בחידושי הר"ן דלשיטת הראב"ד (בדעת רב דאין צריך שמהא עודנה צנך כלל), הא דקמני צמחיתין דבר הקרב אלל מוצת, משום דבזה תליין דצנרן לשם תקרובות, הרי דצידיעין שצנרן מתחלה לכך, נאסר אפילו דצנר שאינו קרב על גבי מוצת), אמנם התם סוף סוף מציאו אלל הע"ז, וכבר הבאתי (לעיל אות ג') דהעצודת עודנה מסתפק בזה, וברשב"א מוכח דאין צריך להביאו לצקוף לפניה כלל, אך אי נימא דדוקא לפניה (כמו צמנאך לרבי יהודה צן צחירא ורבי יהודה צן צבא כנ"ל שם), מסתבר דה"ה אפילו כשדרכו צנך, כל היכא דאינו לפניה לא דמי לפנים, ונהי דחייב, מכל מקום אינה נאסרת.

השוחט על מנת שאחר יורוק

וזה שכתב דת והלכה (עמ' ל"ג סוף דיבור ראשון) דמחשצין מעצודה לעצודה צכה"ג דדמי לשריפה (ר"ל להקטרה) וסגי צנך ע"כ, הנה לפי מה שכתב צראשית דצרי (עמוד כ"ט) מגלחים השערות ומציאים אותם לכומר שמקטיר אותם לע"ז, וצומן האחרון אין מקטירים אותם או עכ"פ רק חלק מהם ע"כ, ונחוי אן כשאין מקטירין כלל, (ואפילו אם מקטירין איזה שערות אלל לא מכל אחד מהמגולחים), וצאו לדון מצד מעשה תלישה על מנת ליחסם להכומר, לא נאסר צנך מחרי טעמי, א) הרי כיון שנשתנה מנהגם וצומן הזה אין הכומר מקטיר, פשוט דלא חשיב כלל כגוזז על מנת להקטיר, דכל מה שעושים על דעת הכומרים עושים, וגם פשוט דמסתמא יודעים מזה שאין מקטירין, שהוא דבר מפורסם לכל העולם, צ) אפילו אי נימא דטועין בזה

בזה, וכמו שכתבו הראשונים צסוגיית הגמרא (חולין ל"ט ע"א) דהשוחט צהמה להוליך או לקבל דמה לע"ז דלא נאסר בזה, ואם כן צחולש על מנת להניח לפני ע"ז, פשוט דלא נאסר אלא כשדעתו לעצודה בשחיטה זו, (וכמו שכתב רש"י שם ד"ה לזרוק), וזה כמו שמוצא דצברי הראשונים הנ"ל דצנרן מתחלה לכך היינו שעודנה צאמה צלירה, וכמו שצינר מקל דעצודה צאמה צפירה ואינו עושה שום תקרובת אחר כך, (ואף למה דמשמע דצברי הרשב"א דסגי בזה שצנר על מנת להניח, היינו דוקא צפירות, דדמי לציכורים שצנר לשם ציכורים ומציאים לפני ה', וכמו שכתב הרשב"א, וכן צככרות דהוא דבר הקרב ממש צפנים), אלל צשאר דצרים צשוצר על מנת להניחם לפני ע"ז לא הוי צכלל תקרובת, וכמו שנתבאר צסמוך).

בשיטת האור שמח בדעת הרמב"ם

וזהו אם צאמת דעתם לעצוד לשם תקרובת צעלם התלישה, תלוי צמחלוקת ראשונים הנ"ל (אות צ' סעיף ג'), אי נקטיין כרבי יוחנן דלר"ך כעין פנים ממש, וצשחט חגב או שצינר מקל לא נאסר כלל, והרמב"ם דרך אחרת לו, דצשחט חגב לא נאסר וצשינר מקל נאסר (לעיל שם סעיף ה'), והרצה פירושים נאמרו לפרש דעתו (עיין לעיל שם), ומה שהביא צדת והלכה (שם ד"ה ומקודם) דיש להקל על פי מה שכתב צאור שמח (הל' ע"ז פ"ג ה"ד) לפרש דברי הרמב"ם דצשחט חגב כיון דלאו גמר עצודה, דדעתו להקטירו אחר כך להם, אינו חייב, ולא נאסר עד שיקטירו ע"כ, הנה אין דצרי של האור שמח נפקא מינה לנדון דידן, דאם צאמת מקטירין השערות מכל אחד, נאסרו השיריים, והרי אין אנו דיין אם אנשי הדוד חייצין מיתה על הגילות, אמנם אם איתרמי דלצקוף לא הקריצו איזה שערות, בזה יש לצרף שיטת הרמב"ם לפי פירוש האור שמח דאע"ג דעצודה צאמה תלישה לא נאסר, דכל עצודה שהיא הכנה לעצודה אחרת צריך צהמה תמימה כפנים ממש, ומה שכתב צדת והלכה (עמ' ל"צ ד"ה אמנם) וז"ל דכאן עצם הצלירה גופא דשערות, גוף העצודה וההקטרה והשריפה לייקר האלילים ע"כ, ניח שכן הוא (דלא נחצאר דצרי כלל מנין לו זה, ואדרצה ההיפך מזה מוצא צראשית דצרי (עמוד כ"ט) דהשערות קודש הוא להם ואין מגלחין רק כשיש צרה, ומציאים אותם לכומר שמקטיר אותן לע"ז, וכן כתב דצרי (עמוד ל"א) דחולש שערות ראשו להקטרה לע"ז), הרי פשוט לדעת האור שמח דאפילו אם דעתו לעצוד צשחיטת חגב, כיון דאין זה גמר העצודה אינו חייב ולא נאסר החגב בזה, ומה שכתב עוד צדת והלכה (שם) דדעת הראב"ד והר"ן דשחיטת חגב לא גרע

מאחר דליכא שצירה, חדע דאס איתא דתקרוצת הוא, כחותי מיכתת שעוריה (עיי"ש בתוספות), אלא דהוי בכלל משמשין שעושה תשמיש כשמעצין לפניו או זורק בו את הע"ז, (משא"כ זורק מקל שמחכוין להקריב לה המקל צוריקה לא נאסר כלל), שוב ראינו ברש"ש (שם) שגורס בדברי רש"י לזרקו זה, ועל פי זה הוקשה לו כנ"ל ונשאר בל"ע).

אב"ל בכתם הנותן לפניו ודאי לא הוי תקרוצת, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ג ה"ד) זורק מקל לפניו דאינה נאסרת, (ועיין ליקוט הגר"א על הרמב"ם (פ"ח הל"ט) שפרש דברי הרמב"ם דליכא איסור תקרוצת כלל אלא צבעין פנים, מיהו בשער המלך (פ"ח מהלכות לולב ה"א) דהרמב"ם סבירא ליה כהראב"ד, (הוצא בראשית דברינו), דאיסורא מיהא איכא, וכעין זה כתב בלפנת פענח לפרש דעת הרמב"ם דתקרוצת צפני ע"ז אסור מלא ידבק, ואין צריך כעין פנים ומהני ציטול, ושלא צפני ע"ז יליף מוצחי מחים, ודוקא צבעין וציחה ולא מהני ציטול כמה עיי"ש, (ועיין להלן אות ו'), אך קשה מזרק מקל לפניו, וגם מה שכתב דלמ"ד אין מנסכין אלא צפני ע"ז, הוא הדין בשחיטה, (ודלא כדעת התוספות הוצא לעיל אות ג'), הרי רבי יהודה צן צחירא דסבירא ליה הכי, דריש קרא דוצחי מחים להקיש וצח למת (דף י"ב ע"ב), ולפי הלפנת פענח מייירי קרא שלא צפני ע"ז (דו"ק).

ובשמועות ה"ז צדעת הרמב"ם דכל דבר שמוציאין לפניו נאסר משום תקרוצת שאין לה ציטול, נע"ג לייש דבריו, דהרי לכולי עלמא לא נאסר כחומר תקרוצת שאין לו ציטול אלא כדוגמת פנים, (וכן הסכמת האחרונים דאף לדעת הרמב"ם עכ"פ ציטול מהני, עיין שער המלך שם וצו"ח חזון נחום ח"א סימן ס"ג, ועיין עוד שו"ת אבני נזר יו"ד סימן קט"ו, ועיין להלן דברי הריטב"א דעת הרמב"ם), ורק לשיטת הטור דאינו אסור מה שנמצא לפניו אלא דבר הקרב צפנים, נאסר מיד בהנחתה לפניו כמו שכתב הטור, (וכשיטת הרא"ש הנ"ל אות א' סעיף ג'), ודלא כמו שכתב הר"ן דחיישינן צינות ושמיים דהקטיר או נסך מקצתו, וכמו שפירש ה"ז דברי הטור שאינו כדעת הר"ן עיי"ש, אבל להרמב"ם דכל דבר הנמצא צפנים אסור, על כרחך דסבירא ליה צוה כמו שכתבו הר"ן ושאר ראשונים דחיישינן צמה שנמצא לפניו שעשה צוה עבודה פנים או דוגמתה וצרו.

(וגדול"ה מזו קשה על ה"ח שכתב דכל הדברים שהיו צבית תרופתם איכא משום תקרוצת ע"ז דשמה נכנסו צמקום עבודתה וכו' עכ"ל, והרי אפילו

ועושין הכל על דעת עזמן, וצדעת החלישה עושין על מנת שהכומר יקטירנה, הרי פסק הש"ך (יו"ד סימן ד' סק"ד) דיש להחיר בהנאה כששוחט על מנת שאדם אחר יזרוק דמה לע"ז עיי"ש, וכן פסק הפרי חדש (סי' ד' סק"ו), אלא דל"צ כדהעיר בתבואות שור דכיון דילפינן חוץ מפנים, הרי צפנים אף צכהאי גוונא מחשצין מעבודה לעבודה, והשוחט על מנת שאחר יזרקנו שלא בזמנו פיגול הוא, כדמוכח (וצחים דף ל"ו ע"ב) צחישב שיכלוהו טמאים למחר, וצחמת הרמ"א שם כתב שאסור בהנאה, והכי מוכח צמשתרת ה"ח (צ"ח א' שער א' ט' ע"א ד"ה עוד שם כתב דהשוחט), עיי"ש שהוכיח כן מפיגול, ודלא כמו שכתב הרא"ה צדק ה"ח דהוי בכלל זה חושב וזה עובד עיי"ש, וכן בתבואות שור (סי' ד' סעיף ח') נקט לדינא דכשדעת השוחט מסכמת לזה ועל מנת כן שוחטה אסור, (וכבר נתבאר לעיל שיטת הפוסקים דאין מחשצין מעבודה לעבודה אלא צמוציא צפה, וה"ה לגבי ע"ז וכמו שכתב הפלתי).

ביאור בדעת הרמב"ם בנמצא לפני ע"ז

ובד' שכתב צדח והלכה (שם ד"ה וצו"ח) דכשמוציאים השערות לצית חללים, אפילו אם לא מקטירים תאסר הכל, כדמשמע צרמב"ם (פ"ז הט"ו), ואולי הטעם דהוי נוי וכבוד שעבודתה נמי צכך ע"כ, עי' צבית יוסף (סי' קל"ט) וצ"ח וס"ך (סק"ג) דמשום תקרוצת קאחינן עלה, (ומעיקר הדין מותר כמו שכתב המחבר וכדעת רוב ראשונים, אלא דהצ"ח כתב דצעל נפש יחמיר והעמיקו הש"ך סק"ג), ונראה צדעת הרמב"ם דכשמוציא צמקום עבודתו חיישינן שמה הקטיר או זרק או ניסך מקצתו (וכמו שכתבו הר"ן והריטב"א), אפילו אם אינו קרב לגבי מוצח, (משא"כ מלא צראשו דלא חלינן צוה אלא צדבר הקרב אלא המוצח, עיין צרא"ש דכיון דקרב אלא מוצח חלינן דלשם תקרוצת ודורון הוצא שמה, ולענין זה הוי ענבים קרב אלא מוצח, דעושין מהן יין, אך צריטב"א כתב דמשום דדמי לציכורים חלינן דתקרוצת הן, וצתוספות הרא"ש דסתמא דמלתא כל דבר הקרב למוצח חציב עליהו, וכיון שאינו מוצחין אותו לפני ע"ז אינו אומרים שעשו מהן עבודה כעין פנים, דהיינו זריקה המשחצרת, כיון דראויין לכך, וכן פירש הראב"ד, וכן צריך לפרש מה שכתב רש"י (ע"ז דף י"ב ע"ב ד"ה דקא משהני) צמעוטרות צוורד והדס דחיישינן להו שתקרוצת הן, היינו שהיה דרכן להקטיר מקצתן או לשוכנן ודו"ק, אך צרש"י (סוכה דף ל"א ע"ב ד"ה לולב של ע"ז) ששימשו לע"ז לכבד קרקע או שעבודתה צלולב להעצירו לפניו או לזרקה צו עכ"ל, ועיי"ש צרש"י (ד"ה ואם) דאסור בהנאה, ונריך לומר דלאו מדין תקרוצת,

לענין נר, דחוק שלהם מציא שיהיה כולו לאליל רק שזה מוכרו דרך עראי עיי"ש, ובתוספתא (ע"ז פ"ז מ"ו הוצא בר"ן שם) גנבום כומרים ומכרום הרי אלו מותרים, ודו"ק), ואדרבה יש לומר דבעומד למכירה אין צריך ציטול כלל אחר סילוק תשמישן, וכמו שכתב במרכבת המשנה (פ"ז הט"ז, הוצא לעיל) על פי דברי הרמב"ם פ"ח ה"ד עיי"ש).

וזה שסיים דת והלכה (שם) דכלא"ה להר"ן אם מקטיר אפילו מקצת הכל נאסר בהנאה ע"כ, כבר נתבאר לעיל (אות ד') דשיריים נאסרים, אמנם כל זה דוקא במקטיר עכ"פ חלק מכל אחד ואחד, אבל פשוט דבהקטרת איזה שערות מחוץ כל השערות הנמצאות בצית עבודתם דלא נאסר הכל, וגדולה מזו מבואר בגמרא (הוצא לעיל שם) דבהקטרת חלב לשם ע"ז אינו אוסר הנהמה, ורק בזריקת דם משמע צרש"י דנאסרה בהמה, והתוספות חולקין עליו (וכן הקשה הצעל המאור), ולדעת התוספות רק הדם נאסר, אבל זה לא יעלה על הדעת דהקטרת שערות של אחד אוסר השאר, אלא אם כן צירפו הכל בכלי, דאז יש לדון אי דמי לנאסרים ומנחות, אך גם הם שאני דהכל תערוצת אחת (ויש צילה).

ו הנאה מתקרובות ע"ז אם אסור מן התורה

וזה שכתב דת והלכה (שם ד"ה ונבאר) דזה שנסתפקו הראשונים אי איסור הנאה מתקרובות הוא מן התורה היינו דוקא דדבר שעומד לאכילה ע"כ, אינו נכון, וז"ל התוספות (בבא קמא דף ע"ג ע"ב ד"ה דאי) ואין להקשות וכו' דהוקשו למת וכו' תיאסר בהנאה כמת, וי"ל כיון דכתיב ויאכלו זבחי מתים, לאכילה איתקש ולא להנאה עכ"ל, (וכונת דבריהם אע"ג דלרבי אצבו הנאה בכלל אכילה, נראה כמו שכתבו בפסחים (דף כ"א ע"ב ד"ה כל) דהנהגה מחמץ אינו בכרת, היינו דוקא בלשון לאו דלא יאכל ולא תאכל דילפינן מלא תאכלו, אבל כי כל אוכל לא ילפינן מלא תאכלו ע"כ, וחתני מהרא"ם באקאן נ"י הראה שכבר ביאר כן בדבריהם הגרעק"א (ע"ז ל"ד ע"ב), שוב מלאתי שכבר קדמו בזה השער המלך (פ"ה מהל' אישות ה"א), וגם השער המלך כתב שכבר קדמו כת הקודמין וז"ל שתפסו על הפר"ח (פ"ז מהל' ע"ז) שנתקשה בזה על דברי התוס', והנה אף לשיטה זו דליכא איסור הנאה בתקרובות ע"ז, מ"מ י"ל דתקרובות בכלל לא ידבק צידך מאומה, דמאחר דגמרינן מויאכלו זבחי מתים (כמבואר בגמרא דף כ"ט ע"ב), שוב הוי בכלל לא ידבק, (אמנם להרמב"ן בספר המנוחות ל"ח קצ"ד לא הוי בכלל לא ידבק), ומה שנסתפקו להו להתוספות, פשיטא ליה להרמב"ם (בפ"ז מהל' ע"ז ה"ג) והרמב"ן (שם) דאיתקש למת לגמרי לענין איסור,

בדברים הקרבים אלל מוצת, דנקטינן דאין צריך עבודה פנים, מכל מקום אינו אסור אלא מה שנמצא בפני ע"ז, שאנו חולין שעשו ממנו תקרובת וכלשון הטור, והיינו שהכניסן לשם תקרובת כמו שפירש הצ"ח, אבל בנמצאו חוץ מן הקלקלין מבואר בגמרא דאין חוששין משום תקרובת, דמסתמא לאו תקרובות נינהו, (ואף אם נכנסו במקום עבודתה אין האיסור מחמת ענש ההכנסה לחוד, אלא דבזה חלינן דלתקרובות הונחו ועל ידי הנחתה לפניה לשם הקרבה נעשה תקרובת ופשוט, שוב ראיתי דבהגהות חתם סופר חמה על דברי הצ"ח, ומסיק דעל כרחק האיסור אינו אלא מדרבנן, (ומשמע דלפי זה אין מקום לבטל נפש להחמיר לדעת הרמב"ם, מאחר דהמחבר סתם דלא כוותיה, וכל האיסור מדרבנן), ועל דברי הצ"ח כתב, דלא נראה כלל לומר דמה שנמצא חוץ ממקום עבודה אסור לדעת הרמב"ם עיי"ש).

וזה שכתב דת והלכה (שם) דדעת הרמב"ם דכל מה שלפניה הוי נוי, כן כתב הריטב"א לפרש דברי הרמב"ם (וכן כתב בקרית ספר להמצי"ט), אך נראה דהיה קשה ליה להריטב"א לפרש המתניתין לדעת הרמב"ם דמשום תקרובות נאסר דבר שאינו קרב למזבח, דאם כן תקשי לרבי יוחנן דסבירא ליה דצריך כפנים ממש, אך כל זה להריטב"א שיטתו לעיל (אות ב' סעיף ד') דרבי יוחנן פליג אר"ב, אבל הרמב"ם לשיטתו דאף לרבי יוחנן סגי כעין פנים, פשוט דכונת דבריו לאסור בכל מה שנמצא לפניו מדין תקרובת, וכמו שפירש הריטב"א בעצמו המתניתין (דשמא נסך מקצתן), ולאו משום איסור נוי, דדוחק הוא מאחר דמייירי במונח דדרך ציון, וגם קשה מזורק מקל לפניה למה אינה נאסרת מדין נוי, ודוחק לפרש דמייירי חוץ למקום עבודתו, (וכהא דאמרין בגמרא דפרכילי ענבים אינן נאסרין אלא אם צלם מתחלה לכך, דמייירי שנמצא שלא במקום עבודתו, וכמבואר ברמב"ם דמתניתין בהכי מייירי).

ועוד אי משום נוי (או משום תקרובת דאינו כפנים דאיסורא מיהא איכא), הרי בני מהני ציטול, ולדעת הרמב"ן והר"ן (על הרי"ף) בני ומשמשין מכירתן זו היא ציטולן, עיי"ש שהאריך להוכיח כן מכמה טעמים, וכולהו איתנהו בנדון דידן, (והכי נקטינן (בשו"ע סימן קל"ט סעיף י"ג וברמ"א סימן קמ"ו סעיף ח'), ומשמע דאע"ג דהמתנדבים יודעים שעומדין למכירה אחר תשמישן, מכל מקום מהני המכירה לצטולן, (והיל דתו טעמא דאין דמיו יקרין ואינו ניכר ואין חיבת משמשין כע"ז עצמה), ודלא כמו שכתב בתוספות הרי"ד דין חדש לחלק בזה, וכן מסתימת התוספות ושאר ראשונים משמע דלמ"ד דע"ז צטלה במכירה, הוא הדין בזה, (אך ראיתי בטורי זהב (סימן קמ"ג סק"ה) שכתב

דאזינה צטילנה עולמית, על כרחק ממת ילפינן לה, וכדרכ גידל (דף נ' ע"א), וא"כ לדעת המוספות ללא איתקש אלא לענין אכילה, מהני ליה ציטול מן התורה עכ"פ לענין איסור הנאה, ולפי זה יש לומר אדרבה דדבר הראוי לאכילה אינו צטל אף לגבי איסור הנאה, (דלא מסתבר כלל לחלק בזה באיסורי דאורייתא, עיין בגמרא (דף נ"ב ע"ב) לענין טומאה דתקרוצת אי צטיל, משא"כ דבר שעומד להנאה, כגון עורות וכו', מהני המכירה לצטלן מן התורה, ואף לדעת הרמב"ם, והבן היטב).

ועוד לדבריו לא הועיל כלום צמה שבה לחדש ולחלק, דהרי לא ידבק משמע איסור הנאה אפילו בדבר שעומד לאכילה, (וכן מה שדחק לדעת הרמב"ן דסבירא ליה דלא הו' צכלל לא ידבק, מנא ליה דאיסור בהנאה מן התורה (כמפורש בדברי הרמב"ן), הנה פשוט דסבירא ליה כהלך בתוספות דלענין איסור הנאה דמי לגמרי למת, ועוד הרי הרמב"ן לשיטתו (שם) דאיסור אכילה כזר ילפינן מוקרא לך ואכלת מזבח, ועל כרחק קרא דאכילה לאיסור הנאה הוא דאחא, שוב מנאחתי שכן כתב הריטב"א (דף ל"ב ע"ב) וז"ל, לכך פירש רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל דלכילי עלמא תקרוצת ע"ג אסור בהנאה כדכתיב זכאי מתים וכו', וא"ת ומאי שנא דדרשי רבנן זכאי מתים לאיסור הנאה צלמוד ולא לטומאה דהא חין היקש למחנה, ויש לומר דסבירא להו דכאן צקרא כתיב אשר חלב זבחימו יאכלו, ודוד ג"כ אמר ויאכלו זכאי מתים, מכלל דלענין אכילה הוא דאיתקש וצא דוד ופירש שיש צלשון הזה איסור הנאה צמתים, אצל לטומאה לא איתקש עכ"ל, וכעין זה בחידושי הרמב"ן (שם).

ובזה שכתב לפרש בזה דעת הרמב"ם (פ"ו הט"ו) דמים ומלח אסורין בהנאה מן התורה והאוכל מהם כל שהוא לוקה, ומשמע דעל הנאה אינו לוקה, והיינו משום דעיקרו לאכילה וגרע מדרך הנאח, כמו שכתב הרמב"ם (צפ"ח ממאכלות אסורות הט"ו) דאיסור הנאה בדבר שעיקרו לאכילה הו' כמו איסור חצי שיעור, כמו שפירש המגיד משנה שם ע"כ, לא הבנתי המשך דבריו, דהרי להרמב"ם איסור הנאה דתקרוצת ע"ז הוא מן התורה דאיתקש למת ושזב הו' צכלל לא ידבק (וכמו שכתב צפ"ו ה"ב), אלא דבאיסורי הנאה שצכל התורה כולה דעת הרמב"ם דכשעומד לאכילה לא הו' דרך הנאח וזינו לוקה, (אצל אסור מן התורה, אך צרמב"ם (שם) דכל הנהגה מתקרוצת לוקה שמים ע"כ, ומשמע דאפילו עומד לאכילה, ועיין להלן בדברי המוספות), אמנם לדעת הראשונים דאיסורי הנאה בתקרוצת לא נאסר מן התורה, פשוט דלא מעלה ולא מוריד כלל אי עיקרו לאכילה או להנאה, וכן סתם צגליון מהרש"א (יו"ד סימן קכ"ג על ש"ך סק"א) שכתב צשם התוס'

ואסור בהנאה מן התורה, (וכן צרש"י יצמות (דף ק"ג ע"ב ד"ה של) דסנדל של תקרוצת אסור מן התורה מויאכלו זכאי מתים), אצל זה פשוט דלנל הספק של התוספות ליכא איסור הנאה מדאורייתא כלל אפילו צמידי דלא קיימא לאכילה, דלאכילה איתקש, (ועיין תוספות הרא"ש (קידושין דף נ"ח ע"א) דמסיק דאפשר דאיסור הנאה בתקרוצת דרבנן), וצורר.

וזהו מצואר צהרש"א (קידושין שם) שכתב דיש סבובין דכל איסור תקרוצת (אפילו של אכילה) אינו אלא מדרבנן ואסמכתא מדברי קבלה, (עיין תוספות (ע"ז דף נ"ב ע"א ד"ה תנהו), דאע"ג דדברי קבלה הן עד דאחא דוד גמרא גמירי לן ואחא דוד ואסמכיה אקרא), ודחה דצריהם, ומסיק צשם התוספות דבאכילה ודאי אסירא דבר תורה, (ולכאורה הכי מפורש להדיא בגמרא עבודה זרה (דף נ"ב ע"ב) תקרוצת לעבודה זרה כוכבים של אוכלין וכו' איסור דאורייתא לא צטיל ע"כ, וצריך לומר דלפי הס"ד דהוא מדרבנן (עיין תוספות צ"ק שם) דאורייתא דנקיט לאו ממש דאורייתא, אלא דאית ליה סמך מדאורייתא, וכמו שכתבו התוספות (סוטה דף כ"ז ע"א ד"ה איש), למ"ד כחוצה דאורייתא), אלא דלמאי דכתוב צקרא צהדיא מקשינן לה, אצל צהנאה שרי, דלאכילה איתקש ולא להנאה ורבנן הוא דאסרוה ע"כ, (ועי' שער המלך (שם) שהקשה דלפי הלך צגמרא (ע"ז דף נ"ב שם) דטומאה דרבנן בתקרוצת צטיל, א"כ נימא דה"ה לאיסור הנאה שהיא מדרבנן, והרי צהדיא צגמרא (דף נ') דאיסור הנאה לא צטל עי"ש, וגרסה דלק"מ דפשוט דחכמים הטילו איסור הנאה על כל תקרוצת שאסור באכילה מה"ת, משא"כ דין טומאה שהוא מדרבנן, לא שייך כלל לאיסור אכילת תקרוצת, והטומאה היא רק מלד מעשה התקרוצת דמעיקרא וק"ל), ופשוט דלפי דעה זו ליכא איסור הנאה מן התורה אפילו בדבר שעומד להנאה.

וזהו מצואר צדברי התוספות (שם) והרש"א (שם), שדינן צמה דתני צתוספתא דהמקדש ציין נסך וצבורות לצוין אינה מקודשת, והרי עורות עומדין להנאה, ושמע מינה דצכל אופן לא נאסר צהנאה מן התורה, ואפילו אי נימא דתקרוצת הו' צכלל לא ידבק, מכל מקום מויאכלו זכאי מתים ילפינן לה, ודלא כמו שהקשה צדת והלכה, דקרא דלא ידבק צהנאה ע"ז מיירי, ולטעמיה הוה לן לאסור אף תקרוצת שאינה כעין פנים מקרא דלא ידבק, ופשוט מאד, (איצרא דלדעת הרמב"ם יש לומר דסבירא ליה דמקרא דלא ידבק ילפינן איסור הנאה (וכדמשמע צגמרא דף י"ב ע"ב וצדף ל"ד ע"ב), וקרא דויאכלו זכאי מתים אינו אלא גילוי מילתא דתקרוצת דכעין פנים צכלל זה, מיהו לענין דין תקרוצת

לדעת התוספות אפילו בדרך הנחתן יעבור ואל יהרג, אלא אם כן מזכיר העכו"ם שם אלילים (כנ"ל ראשית דברינו), וא"כ לא שייכא כלל לאיסור הנאה, ופשוט).

שוב ראיתי במנחת חינוך (מנוה קי"א אות ג') שהוכיח מדברי הרמב"ם (פי"ד ממאכלות אסורות הי"א) שכתב דאם עירב דברים מרים לתוך יין נסך פטור ע"כ, דתקרוצת ע"ז אינו לוקה שלא בדרך הנחתן, (ודלא כמו שכתב המנחת חינוך בענין מנוה תכ"ט אות ה'), וטעמא משום דאפיק לה קרא בלשון אכילה אשר חלב זבחימו יאכלו (ועיין תוספות שם), ונהי דחייב בכל שהוא מדכתיב לא ידבק מאומה (עיין רמב"ם (פי"א שם ה"ב) האוכל כל שהוא מתקרוצת עכו"ם וכו' לוקה, שנאמר בעבודת כוכבים ולא ידבק בידך מאומה מן החרס ע"כ), מהני ליה קרא דויאכלו דדוקא בדרך הנאה, (ועיין מנחת חינוך שם דמצאנו לפי זה, דעל כרחק לא סבירא ליה להרמב"ם כדעת מהרי"ל והמהרש"ל (שזועות דף כ"ג ע"ב), דכל היכא דלוקה בכל שהוא חייב גם כן בשלא בדרך הנאה), ועל פי זה היה אפשר לומר דלהרמב"ם אינו לוקה בנהנה מדבר שעומד לאכילה, דלא הוא דרך הנאה (כמו שכתב הרב המגיד פ"ח שם הט"ו), אמנם במנחת חינוך (שם אות א') כתב דלהרמב"ם לוקה בכל ענין, וכדמוכח ממה שכתב (פ"ו ה"ב) כנ"ל עיי"ש).

ובמה שכתב (שם ד"ה ומיושב) דעפ"י דבריו מיושב הא דאמרינן ביצמות (דף ק"ג ע"ב) דסנדל תקרוצת ע"ז פסולה, דמשמע דהיינו מן התורה ע"כ, איזה משמעות יש בזה דפסול מן התורה, (אם כונתו לגמרא ריש סוכה דדדרבנן חני תקנתא, הרי בתקרוצת ליכא תקנתא דאין לה ציטול, ועיין שאלות (מאורע סימן פ"ח) לענין סנדל של עיר הנדחת (דאייתמר בהדי סנדל של תקרוצת דפסולה), דכיון דלשריפה קאי לא ילפינן מנגעים, דהא אחמרי ציה רבנן במילי יתירתא).

ובמה שהציא (שם ל"ה ע"א ד"ה שוב) ראייה מדלא מקשה בגמרא (חולין דף קט"ו) אמאי תקרוצת ע"ז מותר בהנאה ולא הוא בכלל לא תאכל כל תועבה, דשמע מינה דלכולי עלמא אסור בהנאה כשעומד להנאה ע"כ, לא הוהיל כלום, דאכתי יקשה המקשן בגמרא דדבר שעומד לאכילה יתסר, כמו בצער וחלב שעומד לאכילה ואסור בהנאה מן התורה, אלא מהא ליכא למשמע מינה מידי, (ונראה לדעה זו כיון דאפיק קרא בלשון אכילה (שאינו בלשון לא), שמע מינה אכילה דוקא ולא הנאה, א"נ הלכתא הכי גמיר, ובלא"ה קשה לכולי עלמא דתקרוצת שאינו כעין פנים דלא נאסר כלל, למה לא הוא בכלל לא תאכל כל תועבה, (וצאמת יש לפרש כן דעת הראב"ד דאיסורא מיהא איכא, שתמה עליו הריטב"א

והרשב"א דתקרוצת עבודת כוכבים אסור מדאורייתא רק באכילה ע"כ, ונהי דזיין נסך מיירי דקאי לאכילה מ"מ מסתימת דבריו משמע דאין לחלק.

ובמה שכתב (עמ' ל"ד ד"ה ומתיישב) דבזה מיושב סתירת הרשב"א שכתב (בסנהדרין) דתקרוצת אסור מן התורה ע"כ, צאמת בקידושין הציא רק שם התוספות כנ"ל, ומה שחירץ דבסנהדרין מיירי לענין עורות ובקידושין מיירי זיין נסך דראוי לשתייה ע"כ, הרי מפורש בלוחות תוספתא שהציא הרשב"א בקידושין, המקדש זיין נסך ובעורות לבזין, וכנ"ל.

להנות מתקרוצות שלא בדרך הנחתן

ובמה שכתב (שם) דבזה א"ש מה שכתבו התוספות (ע"ז דף י"ב ע"ב ד"ה אלא) דהנחת וורד כיון שאינו עומד לאכילה, איסורו מן התורה, דכיון דאינו עומד לאכילה אסור מן התורה ע"כ, הרי בדברי התוספות מובאר דאפילו אי לא הוא עיקרייהו לריחא שמא בעצ"כ אפילו מילקי לקי, מידי דהוה אכלאי הכרס דלוקין עליהן שלא בדרך הנחתן משום דלא כתיב זהו אכילה ובעצ"כ נמי לא כתיב זה אכילה צאורייתא אלא בדברי קבלה ויאכלו זבחי מתים עכ"ל, ופשוט דדעת התוספות הכא (וכן בחולין דף י"ג ע"ב ודף קט"ז ע"א ד"ה חדא ובעבודה זרה דף ל"ב ע"ב ד"ה והיואל) דאייתקש למת לגמרי לענין איסור הנאה, (או דקרא דויאכלו אינו אלא גילוי מילתא בעלמא כשיטתם ע"ז דף י"ב), ושם איסור הנאה דתקרוצת הוא בכלל לא ידבק, (כדמשמע בגמרא ע"ז דף י"ב שם, או הלכתא גמירי לה כמו שכתבו התוספות דף נ"ב כנ"ל), וכיון דבקרא לא כתיב אכילה לוקה שלא בדרך הנחתן.

(ובאמת) גם כדעת הרמב"ם מוכח דסבירא ליה דלוקה שלא בדרך הנחתן, דהרי כתב (שם הט"ו) דהאוכל כל שהוא לוקה, ועל כרחק טעמא דאין נריך שיעור אכילה משום דלא מפיק קרא בלשון אכילה (כמו שכתבו התוספות), ואפילו כלשהו בכלל לא ידבק בידך מאומה, ואם כן דמי לכלאי הכרס דלוקה שלא בדרך הנאה, וזה כונת הרמב"ם דפתח באיסור הנאה וסיים באיסור אכילה כל שהוא, דלא הוא בכלל אכילה אלא בכלל הנאה, ואשמעינן דלוקה שלא בדרך הנחתן, וכל זה דלא כמו שכתב דת והלכה וכנ"ל, ועיין ברבינו ירוחם (נתיב י"ב ח"ג) דמדכתיב ישחו יין נסיכם מותר שלא בדרך הנחתן, ועיין במשנה למלך (פ"ה מהלכות יסודי התורה ה"ח) שהקשה מדברי התוספות בכמה מקומות, דאינו חייב אלא בדרך הנחתן, (ומה שתמה בארבעה טורי אבן שם מגמרא פסחים (דף כ"ה) דבכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה אע"ג דלהסקה עומדין, דבריו תמוהין, שהרי

מנח לן, הוצא בראשית דצרינו), אלא על כרחק דהלכתא גמיר דלא נאסרה אלא דוקא בכעין זביחה וניסוך, אך לפי מה שכתבו התוספות (שם ע"א ד"ה חורש) דמעשה שבת אינו ניכר שנעשה בשבת ולהכי לא הוי בכלל תועבה, אם כן הוא הדין לענין תקרובת עיי"ש.

וזה שהביא (שם ד"ה ויש) מקשין מגמרא (עבודה זרה דף ל"ד ע"ב) דמוכת דאיסור הנאה דתקרובת בכלל לא ידבק ע"כ, על כרחק אסמכתא בעלמא הוא (כמו שז"ל לדעת הרמב"ן).

וזה שהקשה (שם ד"ה הן) מגמרא פסחים (דף כ"ב ע"א) דמוכת להדיא דמים הנשפכין לע"ז אסורין בהנאה מן התורה, לא קשה מידי, דקושיא הגמרא לרבי יהודה בן בתירא דסבירא ליה דאיתקש למת לגמרי אף לענין טומאה (עבודה זרה ל"ב ע"ב) וכל שכן לאיסור הנאה, עיי"ש בתוספות (ד"ה והיואל) וק"ל, (שוב ראיתי שכן כתב בשער המלך פ"ה ה"א מהלכות אישות ד"ה ועוד אפשר ליישב), ומה שכתב דת והלכה (שם) לחלק דמה שניסך ממנו, לכו"ע אסור בהנאה מן התורה, וכל הספק צ"ן שנשאר או בשחיטה ע"כ, צמח"ס דברים הללו לא ניתנו להיאמר כלל, דאין שום מקור בקרא או בראשונים לחלק בזה, וגם הוא נגד הסבירא, וברור.

ביטול בתקרובת (ע"י שבירה) מן התורה

בז"ל דבר, להראשונים דסבירא להו דתקרובת לא איתקש למת אלא לענין איסור אכילה, אפילו דבר שעומד להנאה מותר בהנאה מן התורה, ואדרבה משמעות הב"ח (סימן קל"ט) דדוקא מאכל אין לו ביטול, מדכתיב ויאכלו, משא"כ שאר דברים, כגון נרות, אין לו דין תקרובת ומהני ביטול, אך בראשונים מצוה, דנרות אינן נאסרין משום תקרובת, משום דאינו כעין פנים או כעין שצירה, (ועל קושיית הב"ח דמדליקין נרות צפנים, כבר הקשה הרמב"ן, ותירץ דאינו בכלל ג' עבודות דזביחה ניסוך והקטרה), וכן שצירת מקל מצוה בגמרא ובשו"ע דהוי בכלל תקרובת, וממילא אין לו ביטול, והכי מצוה להדיא בגמרא (דף נ"ב) דכלים של תקרובת אין להם ביטול, (עיי' תוספות (שם ע"ב ד"ה כיון), וצריטב"א שם פירש בשם הרא"ה כלים ששיצרו לע"ז, אך הקשה דלרבי יוחנן קאי דסבירא ליה דלא מהני כעין שצירה, והנה התוספות לשיטתם ניחא דסבירא להו דרבי יוחנן מודה לרב (כנ"ל אות ב' סעיף ד'), א"נ יש לומר דמיירי בכלי עור שנעשה מזהמה שנשחטה לע"ז, כמו שכתבו הראשונים לפרש סנדל של תקרובת עכו"כ כנ"ל אות ד'), וכן מוכח בגמרא (ועי' דוד - ו - אור"ח, יו"ד / וויס, חיים יוסף דוד בן פנחס {עמוד 377} {2864})

יצמות (דף ק"ג, הוצא לעיל שם) דסנדל של תקרובת אין לו ביטול וכתותי מיכתת שיעוריה, אלא על כרחק עיקר דברי הב"ח, דודאי בדאיכא כעין זביחה נאסר, (עיי' סוף דברי הב"ח שם), אצל לענין הנחה לפני ע"ז, נאסר דוקא דבר מאכל הקרב צפנים, (לפי מה דנקטינן כשיטת רש"י וסייעתו לעיל אות א' סעיף ג'), מדכתיב ויאכלו, (ולקושטא יש לומר דזה שנלמד מוזכר ממים, היינו צמידי דאכילה, עיי' חזון נחום (ח"א סימן ס"ג, הוצא לעיל אות ה') לענין קרבן עזים), ולכן כל שאינו כעין זביחה (דהוי חולדה), וגם אינו דבר מאכל הקרב צפנים, לא נאסר ודו"ק.

ועוד יש לומר בכונת הב"ח, דסבירא ליה דמן התורה רק אוכלין בכלל תקרובת, ולהכי לא חשיב נרות דבר הקרב צפנים לגבי איסור תקרובת, ולא נאסר מדרבנן רק בכעין זביחה, ואחי שפיר.

שוב הראוני, דצו"ח טוב טעם ודעת (מהדט"ל ח"ב סימן רל"ו) מצד דרך אחד, לדעת הרמב"ם דסבירא ליה דמת מותר בהנאה מן התורה, (עיי' משנה למלך פ"ד מהלכות אצל הכ"א), הוא הדין לגבי תקרובת דמהני ביטול מן התורה, (כמו צמח"ס קצורה עיי"ש), ויש לדקדק מגמרא (דף נ"ב ע"א) תקרובת לעבודת כוכבים של אוכלין מאי כיון דאיסוריה לא צטיל כדרכ גידל טומאה נמי לא צטילה או דלמא איסור דאורייתא לא צטיל טומאה דרבנן צטיל ע"כ, והגם שיש לדחות דאיסור דאורייתא לא צטיל מדרבנן, מכל מקום מסתימת הפוסקים לא משמע דמהני ביטול תקרובת מן התורה, ועיי' לעיל דאי נימא דעיקר איסור תקרובת מלא ידבק, וקרא דויאכלו אינו אלא גילוי מילתא, (כדמשמע צריטב"א וצמח"ס דף י"ב), שפיר יש לומר דאף לדעת הרמב"ם דאיסור הנאה מן התורה, מכל מקום הא דלא מהני ביטול בתקרובת מן התורה, היינו דוקא צמידי דאכילה, מדכתיב ויאכלו, ומכל שכן מאחר דקיי"ל דלא מקשינן למת לגמרי לענין טומאה, מטעם דכתיב ויאכלו, וכנ"ל צריטב"א ורמב"ן, (וגם לפי זה ניחא טפי דרכו של המהרש"ק דכל דין ביטול הוא מדרבנן כמו צמח"ס ומת מותר מן התורה אף קודם קצורה, ואיסור הנאה ילפינן מתקרובת מלא ידבק, וקרא דויאכלו אסמכתא בעלמא, (כמו שכתבו התוספות צבא קמא שם), ולגילוי מילתא דכעין פנים הוי בכלל לא ידבק, ודו"ק).

והגני דוש"ת וכמ"ס

חיים יוסף דוד ווייס

הודפס מאתר אוצר החכמה